

Дзенісеенка А.П. (Мінск)

СПАДЧЫНА УЛАДЗІСЛАВА СЫРАКОМЛІ ЁЎ ФОНДАХ ЦЭНТРАЛЬНАЙ НАВУКОВАЙ БІБЛІЯТЭКІ імя ЯКУБА КОЛАСА НАЦЫЯНАЛЬНАЙ АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСІ (ДА 200-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ)

У 2023 г. споўніцца 200 гадоў з дня нараджэння беларускага паэта, драматурга, перакладчыка, літаратурнага крытыка і краязнаўца Уладзіслава Сыракомлі (1823–1862). Упершыню ё беларускім друку імя гэтага дзеяча згадваецца на старонках «Нашай нівы», дзе быў надрукаваны ананімны артыкул «Владыслаў Сыракомля», прысвечаны 85-годдзю з дня нараджэння паэта [2]. Да 50-й гадавіны з дня смерці У. Сыракомлі «Наша ніва» змясціла артыкул беларускага пісьменніка, гісторыка Вацлава Ластоўскага (1883–1938) «Людвік Кондратовіч (Сыракомля)», падпісаны крыптанімам *Власт.*, дзе звяртаецца ўвага на беларускую аснову творчасці паэта і яго беларускамоўную паэтычную спадчыну [3]. Аўтар піша: «Кондратовіч пісаў па польску, але дух яго твораў чыста мейсцовых, беларускі... Апрача польскіх вершаў, Кондратовіч для нас беларусоў даў ешчэ і творы на чыста беларускай мове. Беларускія творы Кондратовіча апрача-двох-трох кавалачкаў дагэтуль ешчэ не друкаваны. Часць рукапісоў беларускіх твораў Кондратовіча мае п. Коротынскі у Варшаве, і кажуць, быцым гэтыя вершы маніцца выдаць адна з варшаўскіх кнігарэнь... мы ведаем, што Кондратовіч многа пісаў па беларуску і пісаў хораша»¹ [3]. Стагоддзю з дня нараджэння У. Сыракомлі прысвечана выданне «Граф. Зьдзехоўскі аб беларускай душы» беларускага літаратурнага крытыка, аднаго з заснавальнікаў кніжнага таварыства «Мінчук» Уладзіміра Самойлы (1878–1941), надрукаванае пад яго псеўданімам *Суліма*. Гэта віленскае выданне друкарні «Левін і Сын» (1924), дзе змешчаны крытычныя заўвагі адносна творчасці У. Сыракомлі² [6].

У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі (ЦНБ НАН Беларусі) захоўваецца літаратурная спадчына Уладзіслава Сыракомлі – прыжыццёвыя выданні і тыя, што друкава-

¹ Арфаграфія і пунктуацыя захаваны.

² Экзэмпляр захоўваецца ў ЦНБ НАН Беларусі; з кнігазбору беларускага пісьменніка П.Ф. Глебкі з яго экслібрысам.

ліся пасля смерці паэта, кнігі з аўтографам³ і суперэкслібрысам пісьменніка. Кнігі паступалі ў бібліятэку на працягу 1960–1970-х гг. Гэта больш за 40 асобнікаў; самы ранні – «Dzieje literatury w Polsce od pierwiastkowych, do naszych czasów» (Т. 1, Вільня, 1850). У сваёй працы аўтар у папулярнай форме пераказаў матэрыял паводле даследаванняў польскіх гісторыкаў літаратуры М. Вішнеўскага, К. Вуйціцкага і Л. Лукашэвіча [5, с. 76]. Праз 10 гадоў выйшаў пераклад гэтай працы А. Кузьмінскага на рускую мову «История польской литературы от начала ея до настоящего времени» (Масква, 1860).

Яшчэ адна кніга з найбольш ранніх выданняў пісьменніка – канвалют «Przekłady poetów polsko-łacińskich...», у які ўвайшлі два тамы з творами польскіх паэтаў эпохі Адраджэння ў перакладах У. Сыракомлі з лацінскай мовы на польскую. Гэта элегіі, вершы, песні, эпіграмы і іншыя творы Клеменса Яніцкага (1516–1543) і Яна Каханюўскага (1530–1584). Кніга выйшла ў віленскай друкарні Ю. Завадскага ў 1851 г.; прадмову да першага і другога тамоў напісаў У. Сыракомля [12].

Ураджэнец фальварка Смольгаў Бабруйскага павета Мінскай губерні (цяпер Любанскі раён) Уладзіслаў Сыракомля (сапраўднае імя Людвік Кандратовіч) паходзіў са шляхты, з апалячанай беларускай сям’і. У межах сённяшняй Беларусі гэты дзеяч пражыў 30 гадоў. Тут акрэсліліся яго творчыя схільнасці, тут ён прасякнуўся глыбокай любоўю да родных мясцін, якія сталі асноўным матывам многіх яго твораў, у тым ліку гісторыка-кразнаўчых.

Сярод прыжыццёвых выданняў пісьменніка ў ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца гістарычна-кразнаўчыя працы У. Сыракомлі «Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna» («Экспедыцыі па Літве ў радыусе ад Вільні», 1857), «Monografia rzeki Niemna od jego źródeł do Kowna» («Манаграфія ракі Нёмна ад вытокаў да Коўна», 1861), гістарычная аповесць «Córa Piastów» («Дачка Пястаў», 1855), паэма «Margier» («Маргер», 1855), гістарычная драма пра абарону Ольштына «Kasper Karliński» («Каспар Карлінскі», 1858) і інш. Дарэчы, экзэмпляр «Каспара Карлінскага» – з дарчым надпісам на авантытуле. Кніга была падаравана рэдактарам гэтага выдання жонцы паэта Паўліне Кандратовіч.

³ Маецца на ўвазе выданне «Lirnik wioskowy» (Wilno : Nakł. Jozefa Zawadzkiego, [18–]) – гл. [4].

«Манаграфія ракі Нёмана ад вытокаў да Коўна» ўвайшла ў выданне «Niemen od źródeł do ujścia» («Нёман ад вытокаў да вусця», 1861). У кнізе змешчаны звесткі па гісторыі, геаграфіі, «этнаграфіі наднёманскага народа». Напрыклад, аўтар распавядае пра тагачасны гандаль, асаблівасці быту прынёманскіх гарадоў, мястэчак і вёсак, такіх як Даўгінавічы, Кручкі, Пясочнае, Стоўбцы, Залуча, Масты, Гродна і інш. У ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца два асобнікі гэтага выдання. Адзін з іх – з Бібліятэкі Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў. Пра гэта сведчыць гербавая пячатка з надпісам «Biblioteka Ordynacji Nieświeżskiej» на тытульным аркушы кнігі.

У. Сыракомля падарожнічаў як па этнаграфічнай Літве, так і па беларускіх мясцовасях, рабіў запісы. У выніку з'явілася кніга нарысаў «Экскурсіі па Літве ў радыусе ад Вільні», у 2 т., якія былі надрукаваны пры жыцці пісьменніка (1857, 1860). У кнізе аўтар распавядае пра помнікі гісторыі і культуры, якія ён бачыў падчас падарожжа, пра асобныя прыкметы быту, мовы, культуры, падае этнаграфічныя звесткі пра міграцыю і склад насельніцтва на тэрыторыі былога Вялікага Княства Літоўскага, апісвае быт сялян і гараджан на беларуска-літоўскім паграніччы, што знайшло сваё адлюстраванне ў раздзеле нарысаў «Droga z Wilna do Oszmiany» («Дарога з Вільні да Ашмян») [14, s. [11] – 59].

Гістарычная паэма У. Сыракомлі «Margier» тэматычна звязана з этнаграфічнай Літвой. У месце твора – барацьба літоўскага народа з крыжакамі ў першай палове XIV ст. У фондзе Цэнтра даследаванняў старадрукаў і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца тры асобнікі – прыжышчэвае віленскае выданне (1855), варшаўскае (1903) і львоўскае (год выдання адсутнічае). На паданнях, узятых з гэтай паэмы, паэт заснаваў гістарычную аповесць «Дачка Пястаў», якая была надрукавана ў віленскай друкарні Ю. Завадскага, накладам Р. Рафаловіча, у 1855 г. Дарэчы, у кнізе змешчаны музычны твор польска-беларускага кампазітара, сябра паэта, Станіслава Манюшкі (1819–1872) «Паходная песня ліцвінаў» на словы У. Сыракомлі [9].

З 1856 г. У. Сыракомля падарожнічаў па Польшчы, знаёміўся з Варшавай, Вроцлавам, Кракавам і іншымі гарадамі і мястэчкамі. Свае уражанні ад падарожжа ён апісаў у праязічных нататках і вершах. Ужо пасля смерці пісьменніка яго сябра Вінцэсь Каратынскі (1831–1891) надрукаваў іх асобнай кнігай «Podróż swojaka po swojszczyźnie» («Падарожжа сваяка па сваяцкай зямлі», 1914) [11]. У бібліятэцы захоўваюцца два ўладальніцкія экзэмпляры гэтага выдання з экслібры-

самі літоўскага дзяржаўнага і культурнага дзеяча, гісторыка, літаратара Міколаса Біржышкі (1882–1962) і бібліятэкара, бібліёграфа, гісторыка культуры, краязнаўца Міхаіла Брэнштэйна (1874–1938).

Свае матэрыялы па гісторыі і этнаграфіі Беларусі У. Сыракомля змяшчаў і ў перыядычных выданнях. У кнігасховішчы Цэнтра даследаванняў старадрукаў і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваецца віленскі часопіс «TeKa Wileńska» (1857, № 1, 2), у якім надрукавана частка манаграфіі У. Сыракомлі (паводле сведчання жонкі паэта Паўліны Кандратовіч), прысвечаная гісторыі г. Мінска. Другая частка засталася ў рукапісным варыянце [7, с. [4]]. Над гэтым творам паэт працаваў працяглы час – з 1853 па 1859 г. У першым раздзеле сваёй працы – «Pobieżny rzut oka na stan dzisiejszy Mińska» («Агульны погляд на сучасны стан Мінска» – «TeKa Wileńska», 1857, № 1) аўтар падрабязна апісвае мінскія касцёлы і цэрквы, інтэр’ер і карціны, якія там захоўваліся. У рэтраспекцыі падаюцца звесткі пра гандаль, стан асветы, медыцынскае абслугоўванне, заняткі жыхароў горада, адпачынак мінчан. Другі раздзел манаграфіі «Studjum nad dawnemi Krywiczanami» («Даследаванне над даўнімі крывічамі») падаецца ў арыгінальнай інтэрпрэтацыі міфалогіі, звычайў, абрадаў беларусаў [10].

У бібліятэцы захоўваюцца прыжыццёвыя асобнікі паэзіі У. Сыракомлі – вершы, гавэндзы⁴, паэмы, вершаваныя драмы. Варта адзначыць паэмы-гутаркі «Urodzony Jan Dęboróg»⁵ (Пецярбург, 1852; Пецярбург – Магілёў, 1854; Варшава, 1855), «Stare Wrota» (Вільня, 1857), гавэндзы «Ułaz» (Варшава, 1858), «Starosta Kopanicki, wiezień w Sonnenburgu» (Вільня, 1859), вершаваныя драмы «Wyrok Jana Kazimierza: dramat historyczny w IV-ch aktach» (Варшава, 1860), «Hrabia na Wątorach» (Вільня, 1856), «Kasper Karliński: dramat historyczny we trzech aktach» (Вільня, 1858), «Możnowładczy i sierota: dramat historyczny z XVII wieku» (Вільня, 1859) і інш. З твораў, напісаных пісьменнікам па-беларуску, наша літаратура атрымала ў спадчыну ўсяго

⁴ Гавэнды ў перакладзе з польскага – гутарка. У гавэндзе аўтар ад першай асобы расказваў пра пэўныя падзеі, удзельнікам якіх называў і сябе, ці пераказваў пачутае ад іншых.

⁵ У бібліятэцы захоўваюцца восем асобнікаў паэмы «Urodzony Jan Dęboróg». Самае ранняе выданне надрукавана ў Пецярбургу (1852). Самае позняе – у віленскай тыпаграфіі «Зніч» (1928); кніга аздоблена дзевяцю гравюрамі з малюнкамі мастака Міхала Эльвіра Андрыёлі (1836–1893) [13].

два вершы «Добрыя весці»⁶ і «Ужо птушкі пяюць усюды»⁷. Больш плённа творчасць паэта перакладалася на рускую мову, на якой у канцы XIX ст. выйшаў грунтоўны першы том «Избранных стихотворений Людвиг Кондратовича» (Масква, 1879), куды ўвайшла значная частка твораў на гістарычную тэматыку, цесна звязаную з беларускім народным эпасам, у перакладах Д. Мінаева, Л. Пальміна, М. Пятроўскага, Л. Мея, П. Вейнберга [8]. Зборнік быў прысвечаны Сяргею Юр'еву (1821–1888), рускаму літаратуразнаўцу XIX ст.

Пасля смерці пісьменніка выйшла дзесяцітомнае выданне «Poezye Ludwika Kondratowicza» (Варшава, 1872), асобнікі якога захоўваюцца ў кнігасховішчы ЦНБ НАН Беларусі. Сярод кніг ёсць уладальніцкія экзэмпляры. На асобніках чацвёртага і сёмага тамоў змешчаны гербавы экслібрыс Міхаіла Станіслава Корвін-Косакоўскага (1883–1962), графа, уладальніка маёнтка Нідока ў Ковенскай губерні; уладальніцкая пячатка бібліятэкі Васіля Андрэевіча Красоўскага, прысяжнага паверанага юрыдычнага аддзела Аляксандраўскай чыгункі ў Маскве [1, с. 407]. На тытульным аркушы восьмага тома ўладальніцкі штамп з кнігазбору ксёндза Юстына Сямашкі. У экзэмплярах шматтомнага выдання прастаўлены штампы бібліятэк: Азербайджанскай Цэнтральнай Дзяржаўнай Бібліятэкі, Бібліятэкі Польскага Дома ў Баку, Бібліятэкі польскай гімназіі ў Коўне, Бібліятэкі Самагіцкай семінарыі (лацінская назва «Seminarium Samogitiensis»).

У калекцыі «Беларусазнаўства. XIX ст.» кнігасховішча Цэнтра даследаванняў старадрукаў і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваецца кніга з уласнага кнігазбору У. Сыракомлі з яго суперэкслібрысам на вокладцы. Гэта кніжка камедыі польскага пісьменніка Аляксандра Варановіча, выдадзеная ў друкарні Ю. Завадскага ў Вільні (Woronowicz, A. Obrazki współczesne. Serce w worku: komedya we 4-ach aktach wierszem; Po ludzku i po bożemu: komedya we 3-ach aktach wierszem. – Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1857). На вокладцы выціснуты суперэкслібрыс «Władysław Syrokomla». У кнізе

⁶ Верш «Добрыя весці» быў апублікаваны яшчэ пры жыцці аўтара ананімна ў другім выданні брашуры «Гутарка старога дзеда» (27 лютага 1862 г.) [2, с. 124]. Таксама верш змешчаны ў беларускім літаратурна-грамадскім, навукова-гістарычным і эканамічным штомесячніку «Варта» (1918, № 1) з каментарыямі да яго.

⁷ Упершыню верш «Ужо птушкі пяюць ўсюды» быў апублікаваны 15 верасня 1912 г. пад назвай «Беларускі верш» з заўвагай «Вільня, 1861 г.» у часопісе «Kurjer Litewski» [2, с. 142].

таксама змешчаны дарчы надпіс рэдактара гэтага выдання, адрасаваны У. Сыракомлю. Пра кнігазбор пісьменніка пісалі вядомыя беларускія даследчыкі, у тым ліку А. Мальдзіс, Г. Кісялёў, У. Мархель, К. Цвірка, С. Александровіч, У. Конан і інш. У. Мархель адзначыў, што ў кнігазборы У. Сыракомлі сустракаліся кнігі з яго суперэкслібрысам, адна з іх трапіла ў бібліятэку ЦНБ НАН Беларусі.

ЛІТАРАТУРА

1. **Богомолов, С. И.** Российский книжный знак, 1700–1918 / С. И. Богомолов. – Москва : [б. и.], 2004. – 957 с.
2. **Владыслаў Сыракомля** // Наша ніва. – 1908. – № 21. – С. 4–5.
3. **Власт.** Людвік Кондратовіч (Сыракомля) / Власт. – Наша ніва. – 1912. – № 36. – С. 4.
4. **Дзенісенка, А. П.** Музычныя творы Станіслава Манюшкі і польскамоўныя даследаванні яго творчасці (па фондах ЦНБ НАН Беларусі) / А. П. Дзенісенка // Мастацкая прастора Еўропы XIX – пачатку XXI ст. і Станіслаў Манюшка: гісторыя, сучасны стан : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. форуму, Мінск, Смiлавiчы, 30–31 мая 2019 г. / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры. мовы і літаратуры НАН Беларусі ; рэдкал.: А. І. Лакотка [і інш.] ; рэд.-уклад. Н. А. Капыцько. – Мінск : Беларуская навука, 2021. – С. 239–246.
5. **Мархель, У. І.** Творчасць Уладзіслава Сыракомлі / У. І. Мархель. – 2-е выд., дап. і перапрац. – Мінск : Беларуская навука, 2005. – 236 с.
6. **Сулiма.** Праф. Зьдзехоўскі аб беларускай душы / Суліма. – Вільня : Выданьне газеты «Змаганьне» (друкарня «Левін і Сын»), 1924. – 20 с.
7. **Сыракомля, У.** Мінск: Беглы агляд сучаснага стану Мінска / Уладзіслаў Сыракомля. – Мінск : Голас Радзімы, 1992. – 117 с.
8. **Сырокомля, В.** Избранные стихотворения / В. Сырокомля. – Москва : В Университетской тип. (М. Катков), на Страстном бульваре, 1879. – Т. 1. – 463 с.
9. **Syrokomla, W.** Córa Piastów : powieść wierszem z dziejów litewskich / przez Władysława Syrokomełę ; Z muzyką St. Moniuszki. – Wilno : Nakładem Księgarni p. f. Rubena Rafałowicza, 1855. – 54 s.
10. **Syrokomla, W.** Mińsk przez Władysława Syrokomełę / Syrokomla Władysław // Teka Wileńska / wydawana przez Jana ze Śliwina. – Wilno : Drukiem Teofila Glücksberga, 1857. – Nr. 1. – S. [173]–232.
11. **Syrokomla, W.** Podróż swojaka po swojszczyźnie / Władysław Syrokomla (L. Kondratowicz). – Warszawa : Wydaw. Warszawskiej S-ki Wydaw., 1914. – 136 s.
12. **Syrokomla, W.** Przekłady poetów polsko-lacińskich / przekł. Władysława Syrokomla / Jan Kochanowski. – Wilno : druk J. Zawadzkiego, 1851. – Т. 1–

2 : Poemata Klemensa Janickiego / Klemens Janicki ; Rymy łacińskie Jana Kochanowskiego. – 192, 184 s.

13. Syrokomla, W. Urodzony Jan Deborog : dzieje jego rodu, głowy i serca, przez niego samego opowiadane / Władysław Syrokomla. – Wilno : Znicz, 1928. – 95 s.

14. Syrokomla, W. Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna : y 2 т. / Władysław Syrokomla. – Wilno : Księgarza A. Assa, 1857–1860. – Т. 1–2 : Troki, Stokliszki, Jeżno, Punie, Niemież, Miedniki etc. ; Od Oszmiany – do Kiernowa – do Kowna. – 190, 152 s.

Рассматриваются издания Владислава Сырокомли XIX – начала XX в. из фондов Центра исследований старопечатных изданий и рукописей ЦНБ НАН Беларуси. Значительное внимание уделяется прижизненному литературному наследию писателя. Отображаются особенности и существование этих экземпляров.

The article examines exemplars of the Władysław Syrokomla works from the collection of the Early Printed Books and Manuscripts Research Centre of the Central Scientific Library of the National Academy of Sciences of Belarus. Special attention is given to the works published during Syrokomla's lifetime. The author describes individual characteristics and provenances of the exemplars.

Ишенина Д.Н. (Архангельск)

БЕЛОРУССКИЕ ИЗДАНИЯ КИРИЛЛОВСКОГО ШРИФТА XVI–XVII вв. НА ТЕРРИТОРИИ АРХАНГЕЛЬСКОГО СЕВЕРА

Несмотря на географическую удаленность Беларуси от Архангельского Севера, между данными территориями имеются определенные культурно-исторические связи. Рассмотрим их в аспекте изучения истории кириллического книгопечатания.

Благодаря тому, что с 2004 г. ведется работа по созданию Свода книжных памятников Архангельской области, возглавляемая Архангельской областной научной библиотекой им. Н.А. Добролюбова (АОНБ), к 2023 г. сложилась довольно полная картина бытования кириллической книжности XVI–XVII вв. на территории региона. На